

Đôi điều suy ngẫm về xây dựng nhân vật trung tâm của sân khấu hiện đại

HÀ DIỆU THU*

Sân khấu là phương tiện nhận thức hiện thực thông qua tác phẩm sân khấu, đem đến cho người xem sự lí giải về những vấn đề của đời sống con người theo quy luật của cái đẹp, cái bi, cái hài... Sân khấu trao cho người nghệ sĩ không gian, thời gian, giúp chúng ta xây dựng những con người mới, những hình tượng tiêu biểu cho con người mới trong cuộc sống.

Hiện thực cuộc sống hiện lên qua sự mâu thuẫn, xung đột giữa người với người hay chính sự giằng co trong nội tâm của con người nên vấn đề nhân vật luôn đóng vai trò quan trọng và là sự quan tâm hàng đầu của sân khấu. Sân khấu đã phản ánh hiện thực cuộc sống qua những con người mang “dáng dấp” của mỗi một thời kì lịch sử.

Dân tộc Việt Nam tự hào về chiến thắng vĩ đại chống lại thực dân Pháp và đế quốc Mĩ xâm lược. Để dành được chiến thắng ấy, cả dân tộc Việt Nam đã dốc toàn tâm, toàn lực, đoàn kết một lòng cùng với biết bao mất mát hi sinh. Những người con đất Việt thời đại ấy sống và chiến đấu

với một mục tiêu, lí tưởng duy nhất là dành độc lập, tự do cho Tổ quốc. Họ sẵn sàng hi sinh tất cả hạnh phúc, tuổi thanh xuân và cả cuộc sống của mình. Hoà vào không khí của cuộc cách mạng, sân khấu “bắt tay” vào thực hiện nhiệm vụ của mình là phải động viên, khích lệ tinh thần chiến đấu của toàn dân. Sân khấu trở thành sân khấu của những nhân vật tiên tiến, nhân vật anh hùng. Sân khấu đã tái hiện lại cuộc đời của nhân vật một cách rõ ràng, qua đó đề ca ngợi những phẩm chất cao quý của họ như lòng yêu nước, đức hi sinh quên mình... Sân khấu nghiêng hẳn về đề tài chống Pháp, chống Mĩ, khắc họa những hình tượng anh hùng vì đó chính là nhiệm vụ quan trọng cấp bách hàng đầu. Hai cuộc kháng chiến cứu nước là một sự thật lịch sử, một hiện thực phong phú, lớn lao; con người thời ấy là hình dáng, là tâm vóc vĩ đại của lịch sử dân tộc ta, nó được đẩy lên bình diện hàng đầu và hàng đầu đập vào cảm xúc, suy nghĩ của nhà nghệ sĩ, kích thích cảm xúc sáng tạo của nghệ sĩ. Vậy nên, sân khấu xuất hiện nhiều tác

* Hà Diệu Thu, Trường Đại học Văn hoá - Nghệ thuật Quân đội

phẩm có giá trị về cách mạng mà nhân vật trung tâm là những anh hùng trong hai cuộc kháng chiến cứu nước thần thánh.

Khi nước nhà thống nhất, toàn dân lại cùng nhau tiến lên xây dựng chủ nghĩa xã hội. Những nhân vật trên sân khấu sẽ là những con người mới xã hội chủ nghĩa hoạt động trên mọi lĩnh vực. Lúc này, trên đất nước chúng ta, xây dựng chủ nghĩa xã hội đã trở thành một nhiệm vụ chiến lược duy nhất cho nên sân khấu cần phản ánh hiện thực công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội, giành vị trí trung tâm cho những con người xã hội chủ nghĩa. Nền sân khấu hiện thực xã hội chủ nghĩa đã thành công với những đề tài xã hội chủ nghĩa khi mà “nhân vật của sân khấu hoặc là người cầm súng ở ngoài mặt trận hoặc là người đang lao động trong các công trường, xí nghiệp, trên các cánh đồng năm tấn”⁽¹⁾....

Lịch sử dân tộc đã sang trang, Tổ quốc Việt Nam ngày càng đàng hoàng hơn, to đẹp hơn. Cùng với sự phát triển như vũ bão của thế giới, Việt Nam cũng đang chuyển mình một cách dữ dội, từng bước thực hiện sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước. Thế kỉ 21 là thế kỉ của tri thức, của công nghệ thông tin và lẽ dĩ nhiên con người cũng mang trong mình “đặc điểm” của thế kỉ đó.

Điều tất yếu cuộc sống mới với con người mới sẽ là đối tượng miêu tả của sân khấu mới. Trên sân khấu, việc xây dựng nhân vật trung tâm là vấn đề đặt ra với mọi thời đại và xây dựng nhân vật trung tâm của sân khấu hiện đại đang là một vấn đề lớn của thời đại hiện nay. Chúng ta phải xây dựng con người Việt Nam mới với cách sống mới. Nhưng con người ấy

phải như thế nào, có những phẩm chất gì? Trước khi trả lời câu hỏi này ta phải biết ít nhiều khái niệm về sân khấu hiện đại. *Sân khấu hiện đại đó là sân khấu phản ánh cuộc sống một cách đầy đủ và sâu sắc nhất; sân khấu hiện đại đó là sự kết hợp của kịch bản hiện đại, đạo diễn hiện đại, diễn viên hiện đại, khán giả hiện đại.* Và lẽ tất nhiên nhân vật trung tâm của sân khấu hiện đại sẽ là những con người hiện đại.

Dựa trên nền tảng của sân khấu hiện thực xã hội chủ nghĩa và con người xã hội chủ nghĩa, sân khấu hiện đại đã kế thừa có chọn lọc và thích hợp với những giá trị mới, thoả mãn nhu cầu của con người hiện đại. Mọi sự vật, mọi con người ngày nay phải được nhìn thấy bằng con mắt mới, nhận thức mới. Cuộc sống luôn vô cùng phong phú, sâu sắc, biết bao giá trị mới ngày càng đang nảy nở đòi hỏi sân khấu phải kịp thời tìm hiểu và nắm bắt một cách nhanh chóng. Xã hội ngày càng phát triển, ngày càng hiện đại bởi vậy con người hiện đại phải là con người có hiểu biết ngày càng cao, có tinh thần làm chủ thiên nhiên - xã hội, làm chủ bản thân một cách chủ động, có khả năng sáng tạo cao. Đồng thời con người mới đó phải là con người có trình độ khoa học và văn hoá ngang tầm với sự phát triển trí tuệ thời đại, có một thái độ lao động mới: thái độ lao động cần cù và dũng cảm. Mỗi người phải cố gắng hết khả năng của mình để sáng tạo ra những sản phẩm tinh thần và vật chất. Đây là những tiêu chuẩn cần thiết ở con người mới, con người hiện đại.

Nói về con người mới cũng có thể từ nhiều góc độ khác nhau: quan điểm, tư

tưởng, đạo đức, tác phong... chứ không chỉ là sự thể hiện chung chung. Con người mới, con người hiện đại nhất thiết phải được xây dựng từ góc độ của những giá trị mới, của xã hội hiện đại. Sân khấu miêu tả con người mới, con người hiện đại thì không phải là miêu tả lủng lờ đâu đâu mà cần phải đặt trong công việc, sự nghiệp, trong các môi trường sống, lao động và sáng tạo của những con người ấy. Tóm lại là phải đặt họ vào hoàn cảnh cụ thể của lịch sử và thời đại với tư cách là những nhân vật trung tâm của sân khấu.

Việt Nam "đi lên" với nền kinh tế thị trường đã mang theo vào xã hội cả mặt tích cực lẫn tiêu cực. Cũng vậy, con người mới luôn luôn mang trong lòng những xung đột mang tính chất xã hội, sự va chạm giữa cái tốt và cái xấu; giữa cá nhân và tập thể, giữa tình cảm và lí trí... Có điều cái mới, cái không tầm thường ở họ chính là ở chỗ không vì thế mà chán nản tuyệt vọng. Cái cơ bản trong tâm hồn họ là niềm lạc quan tin tưởng. Thái độ sống của họ là thái độ của một người làm chủ mình, làm chủ cuộc đời và thiên nhiên. Họ luôn cố gắng nâng cao mình lên tầm thời đại, mở rộng ra tầm thế giới, góp sức xây dựng đất nước và làm giàu cho bản thân một cách chính đáng. Nói như vậy không có nghĩa là tất cả các nhân vật trung tâm của sân khấu hiện đại đều mang những phẩm chất và lí tưởng sống cao đẹp. Bên cạnh đó, sân khấu đồng thời cũng xây dựng những con người với lối suy nghĩ và hành động sa đoạ, biến chất, "kim hãm" sự phát triển của xã hội. Trong những con người ấy, bản chất người tốt đẹp đã bị cái xấu xa lấn át, che khuất, họ sống vì bản thân

mình, thoả mãn những nhu cầu của cá nhân mà không quan tâm đến cuộc sống và những người xung quanh. Có những người vốn dĩ là người tốt nhưng đã bị thế lực đồng tiền sai khiến. Dựa vào địa vị của mình, họ ra sức ăn đút lót, tham những tiền của nhà nước, làm ăn phi pháp nhằm làm giàu cho bản thân. Cũng có những kẻ ngu độn, dốt nát nhưng xu nịnh, cơ hội nên có thể leo lên những chức vị cao trong xã hội. Bên cạnh đấy, nhiều người có lối sống rất buông thả mà đa số là tầng lớp thanh niên, họ chỉ làm những điều mình thích mà không hề biết rằng đã và đang làm gì? Họ suốt ngày chơi bời, lười lao động, sống bám vào gia đình thậm chí dính vào những tệ nạn xã hội... Những người đó có thể trở thành những người tốt, có ích cho xã hội nếu họ có cách nhìn và suy nghĩ đúng đắn. Sân khấu đã đặt những con người như vậy vào vị trí trung tâm một mặt để đả kích tố cáo mặt khác cũng là tiếng chuông cảnh tỉnh, đánh thức phần tốt đẹp đang ngủ quên trong họ.

Xây dựng nhân vật trung tâm của cuộc sống hôm nay trên sân khấu là một việc làm quan trọng, góp phần lớn vào sự phát triển sân khấu. Khán giả luôn mong chờ ở sân khấu những hình tượng về nhân vật, cảnh đời của thời đại hôm nay, những nhân vật, những cảnh đời mà trước đây chưa có và sau này khi một thời đã qua đi rồi có thể cũng không còn nữa./

CHÚ THÍCH

1. Trần Bảng, báo Văn nghệ, số ra ngày 31 - 7 - 1970.